

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Dr. Varga Norbert

A magyar közigazgatás története

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

1

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tagozat	MKT-PN-17
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogi Történeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert docens
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. szoba Tel/Fax: (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	3
Követelmények	az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

Az olvasóleckében megtalálható feladat megoldásához szükséges idő: kb. 30 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom, tankönyv.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A középszintű közigazgatás: városok a rendi Magyarországon

A polgárság országrendiséget csak a 15. századra szereztek. Kiváltságaik java része kollektív privilégium, személyes rendi jogaik, némi kivétellel, pedig csak a városon belül érvényesültek. Követeiket elküldhették a diétára, ahol jobbra csak képviseltették magukat, mivel számottevő szavazati joguk a nemességgel, a klérussal és a bárókkal szemben nem volt. A Habsburgok törekedtek arra, hogy a városok számának növelésével befolyást gyakoroljanak az országgyűlésre. Szabad királyi városi rangra az országgyűlés emelhetett egy települést.

A magyar városfejlődés kezdetei:

Az első magyarországi városprivilégium Székesfehérvár latinjainak szabadságlevele volt. Keletkezése ismeretlen, de *IV. Béla* 1237-ben megerősítette. A szabad királyi városi rangra emelő privilégiumok a 13. századra szaporodtak meg (pl. Pest 1231; Nagyszombat 1237; Zágráb 1241), majd a tatárjárás után újra emelkedett a szám (pl. Nyitra 1248; Győr 1271; Sopron 1277). A magyar városok jogi státusának kifejlődése némileg különbözött a nyugat-európaiktól, mivel nálunk az uralkodók a privilégiumokkal igyekeztek az ígéretek településeket a városi fejlődés irányába elmozdítani. Több privilegizált település lesüllyedt, míg egyes gazdaságilag megerősödött helység nem kapott elismerést. Esztergomnak és Székesfehérvárnak különleges helyzete volt Magyarországon.

I. Lipót király szabad királyi városi rangot, valamint címerviselési jogot adományoz Debrecen számára (Debrecen, 1693. április 11.)

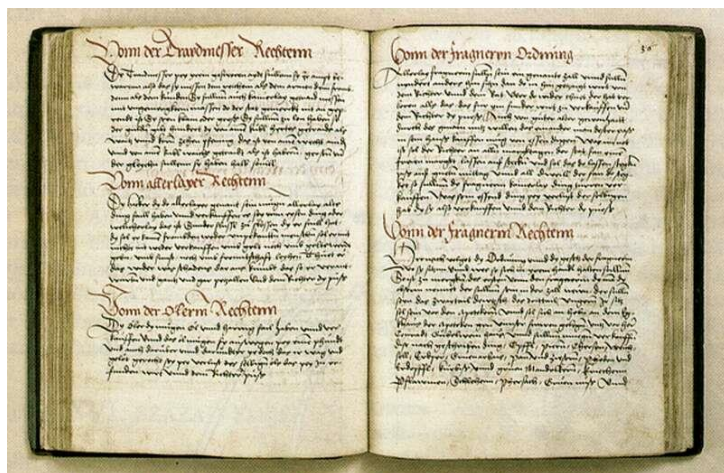
Az uralkodóktól kapott városprivilegiumok kezdetben saját joguk megerősítésében testesült meg, kezdetben az anyaváros jogát kapták meg (pl. budai, zágrábi, nagyszombeni, selmeci). Az első kiváltságleveleket jogkönyvbe foglalták, később csak erre való utalással készültek a városalapító királyi oklevelek. Így egész városi jogcsaládok jöttek létre.

Budai jogkönyv, 15. század; <https://mek.oszk.hu/01900/01948/html/index1385.html>

Feladat: Kérem, hogy olvassa el Blazovich László: A budai jogkönyv és a magyarországi jogkönyvek című tanulmányát.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/BFLV_urbs_01_2006/?pg=74&layout=s

Szabad királyi városok:

A szabad királyi városi szabadság lényege a városnak, mint közösségnek teljes köz- és magánjogi autonómiája. A városhoz tartozó valamennyi területnek kizárólag a város közössége volt a tulajdonosa. A városi földek, szántók, legelők, szőlők a városgazdaság legfőbb alapjai. A város tehát a hozzá tartozó területeken lényegében *földesúri jogokat* gyakorolt.

A *városigazgatás* területén a teljes belső városi élet rendezését és

szabályozását jelentette. Kialakíthatta a városi szervezetet, megszabhatta a polgárok kötelező magatartási normáit. *Igazságszolgáltatási* szabadsága is volt: bíró- és esküdttválasztás, bíróság alakítása és működtetése, pallosjog gyakorlása. Megválaszthatta plébánosát is, a *magisztrátus* gyakorolta a király által átruházott *kegyúri jogokat*.

A városi autonómia megalapozásának legfontosabb eleme volt a gazdasági önállóság. Ez adta az egész városi privilegizáltság okát és értelmét. Gazdasági autonómiájukat mentességek és jogosítványok körvonalazták. *Vámmentességet* kaptak, mely mind az országon belüli, mind a határvámokra vonatkozhatott. Mentességet kaptak a *beszállás* alól, illetve az egyéb adók alól, a királynak *egy összegben* megállapított és *fizetendő terragium és taxa* fejében. A városi gazdasági fejlődés központja a piac volt, így minden település rendelkezett vásártartási joggal. A hetipiac mellett gyakorlattá vált a kéthetes országos vásár tartásának lehetősége. Az árumegállító jog és az *útkényszer* a sajátos magyar

viszonyok miatt kevésbé érvényesülhetett (Buda és Esztergom élt vele).

A városoknak *adót* kellett fizetni, a *katonaállítási kötelezettség is terhelte*. A város kollektív terhe volt az évi egy összegű *terragium*, a *cenzus*, a királynak címzett *ajándékok* küldése, saját egyházának teljesített *papi tized*. Fegyvert, lőszert szállítottak a király hadseregének, megfizették a rendkívüli hadiadót.

A városok jogait Luxemburgi Zsigmond az 1405. évi decretumában foglalta össze:

Zsigmond 1405. évi városi cikkelyei

I.1.§. Hogy a fonttal, mérlegel, öllel való mérés, a bornak, gabonának kimérése, s általában minden megmérhető és mázsálható dolgoknak kimérése és megmázsálása minden városban, mezővárosban, várakban, falvakban, mind a mienkben, mind bárki máséban, s egyáltalában országunk határain belül mindenütt Buda városunk mértéke szerint történjék.

...

3.§. Hogy pedig valaki ezzel ellenkezően merne cselekedni, az a megázsált vagy kimért dolognak elvesztésével fog bűnhődni, és egy részének a kiméréséért vagy lemázsálásáért a kimérésre vagy lemázsálásra szánt dolgot egészen elvesztvén.

6.

Elrendeltük ezenkívül, hogy jövendőre, jelen levelünk erejénél fogva, a mi királyi polgáraink, hospeseink vagy jobbágyaink, a mi városainkból, falvainkból, mezővárosainkból és szabad községeinkből s váraink területéről az egyházak, nemesek és más rendű emberek birtokaira, és megfordítva, az egyházak, nemesek és más rendű emberek jobbágyai, a mi előbb nevezett birtokainkra és váraink területére, és általában a szabad sorsú emberek megannyian a nemesek birtokairól az

egyházak birtokaira, és az egyházak birtokairól a nemesek birtokaira, az egymást örökre követő minden időkből teljesen szabadon és biztonságosan átköltözködhetnek, hogy ott megtelepedjenek.

10.

Elhatároztuk azt is, hogy amint minden polgár, úgy bármely városunk lakosai is különbség nélkül kötelesek lesznek ezentúl a mi királyi collectáinkat és adóinkat arányos részben megfizetni (ellent nem állván bármely kiváltságaik, melyeket nekik eddig adtunk, vagy ezután mi és utódaink adni fogunk, s meg nem engedvén, hogy ezek nekik az előre bocsátottak tekintetében valamit használjanak), és ama polgárainkkal együtt adózni.

12.

Ezenfelül, ha azoknak a városoknak a polgárai, melyeket újonnan létesítettünk, és amelyeket más városok szabadságaival láttunk el, bírái és esküdtjeik ítéletében és határozatában megnyugodni nem akarnának, megannyian ahhoz a városhoz, amelynek szabadságával élnek, vagy tárnokmesterünkhöz fellebbezhetnek.

17.

Ezenkívül, minthogy bizonyos, igaz és egyszerű okoktól vezérelve a közösség hasznára és egész országunk megmaradására, amelynek érdekében elődeink, Magyarország királyai, az elmúlt időkben is sok törvényt alkotásáról és sok szokás behozataláról gondoskodtak, a főpapokkal, bárókkal és országunk tekintélyesebb előkelőivel nemrégiben elhatároztuk, hogy minden kereskedő, kalmár és egyéb bármily állású és állapotú emberek, kik az ország határain túlra visznek és szállítanak portékát vagy árukat és eladó dolgokat, ezek után éppen úgy kötelesek a harmincadrészt megfizetni és kiszolgáltatni, mint azok után melyeket az országba hoznak.

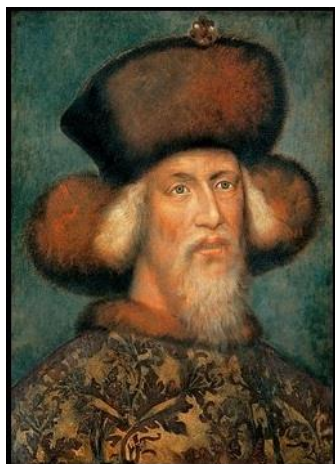
Zsigmond 1405. évi úgynevezett nagyobb dekrétuma

11. Hogy a királyi városok polgárait elsősorban saját bírái elé kell idézni. Ugyancsak elrendeltük, hogy hasonlóképpen, ha bármely rangú és rendű országlakosunknak van vagy lesz a mi királyi polgáraink ellen valami keresete, ez

íránt a maga rendjén és törvényesen a mi királyi bíránk és esküdt polgáraink előtt lépjen föl, ott, ahol és amely helyen ama polgárainkat beperlik, vagy ama tisztek és bírák előtt is, akiket felségünk e királyi városaink tisztségeinek és bíróságainak kormányzásával megbízni jónak látta, akik is kötelesek lesznek azok részéről törvényt és igazságot szolgáltatni.

1.§. És ha ezek a bírák és királyi esküdt polgáraink vagy az előbb jelzett módon arra kirendelt többi tisztek vagy bírák a törvény és igazságszolgáltatásban valakivel szemben késedelmesek volnának, akkor ezeket a bíráinkat és esküdt polgárainkat vagy a többi tiszteket és bírákat az igazság kiszolgáltatására tárnokmesterünk hatalmával kell szorítani és kényszeríteni.

4.§. És ha az említett panasztevők sem ama bírák és esküdt polgárok, sem a tárnokmester ítéletével nem elégednének meg, akkor ilyen ügyeiket (a különben szokásos módon) felségünk elé vihetik, kiknek mi olyan törvényt és igazságot fogunk tenni, aminőt a törvény rendje fog követelni.

A városok szervezet:

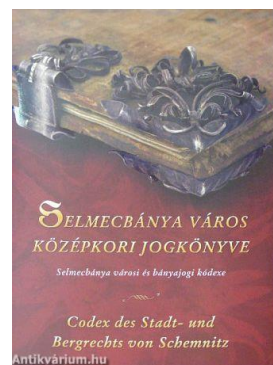
A városi szervezet élén leggyakrabban a választott **bíró** állt, ritkábban a **polgármester**, és az *esküdtek* vagy *tanácsosok*. A bíró és az esküdtek alkották a **városi tanácsot**. Ez a testület igazgatta a várost, ítélezett magánjogi és büntetőügyekben, szervezte a város gazdaságát. A közigazgatásban működött közre a *városkapitány*, valamint a *városi jegyző*.

A magyar lakta városokat néztük **személynöki városoknak**, fellebbviteli fórumuk a személynöki szék, az idegen ajkú városokat neveztük **tárnoki városoknak**, amelyek fellebbviteli fóruma a tárnoki szék volt.

A szabad királyi városok speciális csoportját jelentette az ún. **bányavárosok** kategóriája. A királyi kincstár bevételeinek növelése végett különösen fontos volt szerepük (pl. Besztercebánya, Selmecebánya). A *selmeci jogkönyvet* használták. Az alsó-magyarországi *bányavárosok* Zsigmond 1405-ös rendelkezése értelmében külön igazságszolgáltatási egységet alkottak. A felső-magyarországi

bányavárosok 1487-ben nyertek önálló szervezetet. A Habsburgok átalakították a bányabíróságok szervezetét. A városok a központi bányahatóságok alá kerültek. Elsőfokú bányabíróságként a bánya- és erdőhivatalok működtek. A bányavárosok felsőbírósága a király személyes fóruma volt. A Habsburgok idején a középfokú bíróságuk volt a négy középfokú főbányahatóság (selmecebányai főkamaragrófság, a szomolnoki és nagybányai bányafőfelügyelőség és az oravicai bányai igazgatóság). Felettük működött a bécsi legfőbb bányahatóság.

A városi polgári státusz és annak megszerzése:

A városi polgár jogai a nemesi jogok mintájára alakultak azzal az eltéréssel, hogy a polgár jogai a város területére korlátozódtak. **Személyes szabadsággal** bírtak, joguk volt a saját bírójukhoz fordulni, védjük azonos volt a nemesekével, bár esküértük a városhatárokon túl a jobbágyéval voltak azonosak. Mentés volt a jobbágyi szolgáltatások, közmunkák és beszállásolás alól. Igényt tarthatott vám- és révmentességre, az iparüzés, a kereskedelem jogára, az ingatlanszerzési képességre, a tulajdonhoz való jogra és az öröklési szabadságra.

A **politikai** életben való **részvétele** választójoga és hivatalviselési képessége alapján alakult. A városi kötelezettségeket teljesíteni kellett a polgároknak.

A városi privilégiumok, a szabadság hasznélvezői a városi polgárok voltak, akik nem voltak azonosak a városi lakossággal. A koldusok és csavargók kitiltására, a jobbágyok polgárrá válásának korlátozására szabályok születtek. **Polgárjogot** csak meghatározott feltételek mellett lehetett elnyerni. A városok statutumban határozták, hogy milyen feltételek mellett lehetett valakiből városi polgár.

Mezővárosok (oppidum):

A földesúri birtokon található nagyobb települések, amelyek a földesúr fennhatósága alatt álltak, de a földesúrtól bizonyos privilégiumokat kaptak, ami könnyebbé tette a helyzetüket a falvakban élő jobbágyokéhoz képest. Ezek:

- vásártartási jog,
- egy összegben fizethetik az adót a földesúrnak,
- bírót és esküdteket választhattak, de a mezővárosi bíróságoknak általában igen szűkre szabott volt a hatáskörük.

Típusai:

- egyházi
- világi
- kincstári (királyi). Ezek helyzete volt általában a legkedvezőbb volt.

Privilégiumaikat a királytól kapták, csak a király fennhatósága alá tartoztak, de a szabad királyi városok rangját nem érték el.

Falvak, községek:

Rögzített határokkal rendelkező legkisebb közigazgatási szervezeti egység. Önkormányzattal nem rendelkeztek, földesúri joghatóság alatt állak.

A falu élén a *falunagy*, később a *falubíró* állt, aki a földesúri hatalom képviselője volt.

Feladatai:

- kisebb jelentőségű ügyekben ítélkezett, ebben segítségére voltak a falu vénei (*falu füstje*),
- részt vett az adóbehajtásban,
- igazgatási teendőket látott el és
- kihirdette a jogszabályokat.

A 15-16. században megjelentek az esküdtek és a jegyző is.

Mária Terézia 1767-es úrbéri pátense rendezte a községek helyzetét. Eszerint a község tisztviselői a bíró, az esküdtek és a jegyző lett. A bírót a földesúr három jelöltje közül választotta a község lakossága, az esküdteket és a jegyzőt is választották, de itt a földesúrnak jelölési joga volt. A bíró a községet érintő fontosabb ügyekben falugyűlést hívhatott össze.

Az 1836:20. tc. a községeknek három típusát különböztette meg:

- jobbágyközség – lakói az úriszék hatóságának voltak alávetve;
- rendezett tanácsú község – főleg a mezővárosok;
- nemes községek – széles önkormányzattal rendelkezett, tisztviselőit maga választotta.

1836. évi XX. törvénycikk a szóbeli perek bíróságairól

- *1. § Kisebb érdekű keresetekben a perlekedők terheltetésével egybekötött, és gyakran a per tárgya értékét felül múló költségek elhárítása tekintetéből szóbeli bírászkodásnak a Felek által kikötött választottság megbírálás esetén kívül is, a következőkben létszen helye.*

- *2. § Ezen bírászkodás akár melly mineműségű világos s nyilvános, 60 forint somma értékét felül nem haladó, és nyomban, vagy újabb tettekből tisztára hozható keresetekre s ezeknek járulatjaira terjesztetik ki; - akár minemű szerződések megsemmisítése, ugy*

szinte a régi zálogok, s illyes rendű örökösödési, nem különben urbéri büntető és köztisztviselő per alá tartozó egyéb kérdések ide nem értetvén.

- 3. § Olly községekben, hol rendezett Tanács nincsen, a lakosoknak tizenkét forint értékét felül nem haladó szóbeli ügyeit a helybeli Bíró, a többi Előljárók kettejének közbenjöttével, intézi el, - a 12 forinton túl járó keresetek pedig egész 60 forintig a földes Úr, vagy ennek a bíróságra különösen kijelelt törvénytudó megbízottja, és ha a Földes-Úr a kötelességét egy móddal sem teljesíti, Szolgabíró és Esküdt által ítéltetnek el. Mind ezekre nézve a feljebbvitel a helybeli Bíró ítéleteitől ugyan az Úriszékre, - a Földes-Úr vagy annak megbízottja, és a Szolgabíró s Esküdtnek bíróságaitól pedig az illető Vármegye Törvényszékére, mindenkor birtokon kívül fennmaradván.
- 4. § A rendezett ítélő-tanácsot tartó községekben a Bíró két Tanácsbelivel, vagy ugyan annyi Hitesekkel a lakosoknak 60 forint

értékét felül nem múló szóbeli minden pereit maga rendén vizsgálja, és az azokban hozott, s a Vármegye Törvényszékére csak birtokon kívül feljebb vihető ítéleteket végre hajtja.

- 5. § Nem csak a saját Tanáccsal bíró, de olyas nemesi községekben is, mellyekben rendezett Tanácsok nincsenek ugyan, hol mindazonáltal a nemesek apróbb pereikben szabad szavazatokkal választott Hadnagyok eddig is bírászkodtak, vagy mellyekben illy tehetőséggel felruházandó nemesi Hadnagyok jövendőre fognak választatni, a nemes lakosoknak 60 for. értékét felül nem haladó szóbeli pereit azoknak Fő-Hadnagya által, a többi Előljárók kettejének közbenjöttével, határozatnak el; - a saját rendezett Tanáccsal, vagy feljebbi tehetőségű Hadnaggal nem bíró községek nemes lakosainak szóbeli pereit pedig a kerületi Szolgabíró és Esküdt által fognak ítéltetni. A feljebbvitelnek mind a két esetben a Vármegye Törvényszékére birtokon kívül lévén helye.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mit tartalmazott egy városi privilégium levél?
2. Milyen tisztviselői voltak egy szabad királyi városnak?
3. Mit tartalmazott a budai jogkönyv?
4. Mi a különbség a személynöki és a tárnoki városok között?
5. Milyen sajátos jellemzői voltak a bányavárosoknak?
6. Milyen jellemzői voltak a mezővárosnak?

AJÁNLOTT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 161-176. pp.

A városok fejlődéséhez olvassa el Gönczi Katalin és Antal Tamás tanulmányát:

http://acta.bibl.u-szeged.hu/7455/1/juridpol_073_435-444.pdf

http://acta.bibl.u-szeged.hu/30632/1/juridpol_075_021-040.pdf